

Antyszczepionkowcy – antysystemowcy? Krytyczna działalność Ogólnopolskiego Stowarzyszenia Wiedzy o Szczepieniach STOP NOP

MARTA HOFFMAN
UNIwersytet Jagielloński

Abstrakt

Zadaniem artykułu jest analiza działalności Stowarzyszenia STOP-NOP, zmierzającego do eliminacji szczepionek z polskiej polityki zdrowotnej, jako jednego z przejawów zjawiska tzw. obywatelskiego krytycyzmu. Jest on rozumiany jako zestaw wielopłaszczyznowych i świadomych działań obywateli, które nakierowane są na wyrażanie sprzeciwu wobec instytucji państwa. Działalność Stowarzyszenia nie jest wymierzona w konkretny rząd – jest raczej szerokim protestem wobec teleologicznego fundamentu każdego demokratycznego państwa, jakim jest zapewnienie funkcjonowania zdrowej populacji. Antyszczepionkowcy optują za tzw. prawem do wyboru, czyli przesunięciem odpowiedzialności za zdrowie dzieci ze zbiorowego bytu politycznego, czyli państwa, na byt indywidualny, czyli obywatela. Postulują także konkretne działania, których konsekwencje oznaczałyby uczynienie z „krytycznych rodziców” podmiotu polityki zdrowotnej nakierowanej na sprawę szczepień. W tym sensie, Stowarzyszenie zmierza – w dalszej konsekwencji – do przebudowy relacji państwo – obywatel.

Słowa kluczowe:

polityka szczepionkowa, biopolityka, krytycyzm obywatelski, ruch antyszczepionkowy.

Wstęp

Krytycyzm obywatelski zajmuje coraz więcej miejsca w refleksjach socjologów i politologów w Polsce i na świecie. Obserwowane w przestrzeni publicznej ruchy kontroli wyborów czy działalności polityków mogą być wskaźnikiem wyraźnego spadku zaufania społecznego do instytucji współczesnej demokracji. W tym sensie, działania te wpisują się w to, co prof. Piotr Sztompka określa mianem „klimatu nieufności” (Sztompka, 2007, s. 243). Ze względu na moje zainteresowania naukowe, które obejmują polityczny wymiar koncepcji medykalizacji, postanowiłam przyjrzeć się temu odłamowi obywatelskiego krytycyzmu, który odnosi się do polityki zdrowotnej państwa z perspektywy idei biopolityki Michela Foucaulta. Koncepcja medykalizacji zakłada, że kategorie definiowania zestawu problemów medycznych oraz ich rozwiązań są pochodną określonej konfiguracji społecznie podzielanych przekonań i idei, w związku z czym nie mają charakteru obiektywnego (Conrad 1992). Artykuł wychodzi poniekąd z podobnych założeń: polityka zdrowotna państwa nie jest odpowiedzią na realne zagrożenia stanu zdrowia populacji nią objętej, ale raczej wypadkową, z jednej strony dostępnego stanu wiedzy i technologii, a z drugiej interesu politycznego. W tym konkretnym aspekcie obywatelski krytycyzm przyjmuje formę ruchu antyszczepionkowego, który w Polsce występuje pod szyldem Stowarzyszenia STOP-NOP. Postanowiłam przeanalizować niektóre aspekty jego działalności i wskazać na elementy łączące je z postawą obywatelskiego krytycyzmu. W tym sensie artykuł zmierza do odpowiedzi na następujące pytania: jakie przyczyny podejmowania opisywanych działań są wskazywane przez członków Stowarzyszenia? W jakim stopniu członkowie Stowarzyszenia podważają jedynie ideę obowiązkowych szczepień, a w jakim podważają biopolityczne

fundamenty działania państwa? O czym może świadczyć aktywność obywatelska przeciwników szczepień, którzy są tutaj, podobnie jak często w dyskursie publicznym, nazywani antyszczepionkowcami?

„Biopolityczne urządzenie” według Michela Foucaulta

Francuski filozof Michel Foucault charakteryzuje „biopolitykę” jako swoistą „sztukę rządzenia” w obrębie podmiotu politycznego jakim jest państwo. Jej podmiotem jest tzw. „rozum rządzący”, czyli zestaw różnego typu instytucji publicznych sprawujących efektywną władzę polityczną na danym obszarze i wobec zamieszkujących ten obszar osób. „Biopolityka”, czyli „rządzenie żywymi” polega na wytwarzaniu i utrzymywaniu różnego typu form i mechanizmów kontroli nad populacją. Mechanizmy te sięgają biologicznego wymiaru ludzkiej egzystencji, sprowadzając grupę obywateli do poziomu populacji, czyli zbioru jednostek połączonych wspólnotą gatunkową (Foucault, 2010, 2012). „Podmiot rządzący” poprzez praktyki dyscyplinujące ciała jednostek należących do populacji sprawuje nad nimi specyficzny rodzaj władzy, w wyniku którego ma on kontrolę nad biologicznym wymiarem ich życia (Foucault, 2011). Na poziomie empirycznym mechanizmów biowładzy można upatrywać w procesach kształtowania i wdrażania określonej polityki zdrowotnej. Prawne określanie granic między życiem a śmiercią, definiowanie specyficznych grup odbiorców polityki zdrowotnej, hierarchizacja priorytetów zdrowotnych w warunkach ograniczeń budżetowych, alokacja odpowiednich zasobów na badania nad określonymi schorzeniami, a także promowanie odpowiednich postaw prozdrowotnych wśród społeczeństwa stanowią praktyczny ekwiwalent foucaultowskich „mechanizmów rządzących” (Foucault 1999). Warto także w tym miejscu zwrócić

uwagę na fakt, iż mowa o specyficznym aliansie władzy politycznej i medycznej, który nie tak łatwo poddaje się kontestacji społecznej. W mechanizmach biopolityki wykorzystywana jest bowiem specjalistyczna wiedza medyczna, której większość społeczeństwa, czy – jak chciałby Foucault – populacji, nie posiada. Wprawdzie ogólne kierunki polityki zdrowotnej wyznaczają politycy, ale jej realizacją zajmuje się środowisko medyczne. Skutkuje to tym, że obywatelom trudno jest polemizować z polityką podpartą argumentami o charakterze naukowym.

Nie oznacza to jednak, że nie istnieją próby kontestacji działań biopolitycznych. W optyce Foucaulta kontestacja mechanizmów biowładzy nie jest możliwa, ponieważ członkowie populacji tak głęboko internalizują wzorce samodyscypliny, że przestają być świadomi ich „zewnętrznego” pochodzenia. Nierzadko wydaje im się, że po prostu „dbają o siebie”, podczas gdy imperatywy ciągłej samokontroli został im wpojony przez „podmiot rządzący”. Działania antyszczepionkowców są – w ich perspektywie – próbą demaskacji biopolitycznych działań państwa.

Krótką charakterystyka ruchu antyszczepionkowego na świecie

Opór wobec przymusowych szczepień ma niemal tak długą historię jak same szczepienia. Pierwsze szczepionki pojawiły w XVIII w., a do pionierów w zakresie ich rozpowszechniania należy zaliczyć Boylstone’a, Mathera i Jennera, którzy skupieni byli na stworzeniu substancji, która uodporni ludzki organizm na ospę prawdziwą (Marchewka, Majewska, Młynarczyk, 2015, ss. 95–96). Edward Jenner w 1796 r. wykonał eksperyment polegający na zaszczepieniu trzynastoletniego chłopca materiałem zakaźnym od krowy zakażonej wirusem tzw. krowianki w następstwie czego chłopiec przeżył krowiankę bez większych powikłań,

a później okazał się odporny na wirusa ospy prawdziwej (Beck, 1960, ss. 310–312). Już wtedy rzeczony eksperyment wywołał sporo kontrowersji, ponieważ Jenner pobrał materiał od zakażonego zwierzęcia i przeszczepił go do ciała zdrowego dziecka, co było uważane za istotne pogwałcenie praw boskich i ludzkich. W tym czasie powstało także wiele artykułów wymierzonych w działalność szczepionkową, w których argumentowano, że szczepionki raczej przyczyniają się do rozpowszechniania chorób, niż do ich eradykacji, a ich stosowanie może przyczynić się do trwałego uszczerbku na zdrowiu tych, którzy się im poddają (Wolfe, Sharp, 2002, ss. 430–432). Niemniej jednak medyczne skutki stosowania szczepionek były na tyle zadowalające, że w 1840 r. w Wielkiej Brytanii wydano *Vaccination Act*, który wprowadzał obowiązkowe szczepienia dzieci do 3 roku życia (Salmon et al., 2002, ss. 436–440). Te posunięcia rządu spotkały się z krytyką w niektórych kręgach społecznych. Podobne protesty miały także miejsce w Stanach Zjednoczonych. Niektórzy rodzice twierdzili, iż państwo ingeruje w ich prawo do opieki nad dziećmi. Protesty były nierzadko podsycane przez pseudonaukowe publikacje podważające korzyści ze stosowania szczepionek. W wieku XX odkrywaniu coraz lepszych szczepionek towarzyszyły protesty osób nazywanych antyszczepionkowcami, których argumentacja niewiele różniła się od tej przedstawianej około sto lat wcześniej. Antyszczepionkowców nie zniechęciło nawet ogłoszenie przez Światową Organizację Zdrowia eradykacji ospy prawdziwej w 1980 r. możliwe jedynie dzięki wykorzystaniu szczepionek (<http://www.who.int/csr/disease/smallpox/en/>). Obecnie zaobserwować można okresowe fale aktywizacji ruchów antyszczepionkowych związanych z publikacjami traktującymi o szkodliwości szczepionek, które uznawane są za pseudonaukowe (Poland, Jacobson, 2001, ss. 2440–2444). Jedną z nich stanowi kontrowersyjna publikacja

umieszczona w czasopiśmie „The Lancet” autorstwa Andrew Wakefielda oraz jego współpracowników, w której wskazywali oni na szkodliwość szczepionek przeciw odrze, różyczce i śwince (Wakefield et al., 1998, ss. 637–641). W związku z wątpliwościami wobec stawianych w niej tez, artykuł został wkrótce wycofany (Burgess et al., 2006, ss. 3921–3923). Zasadnicze argumenty wysuwane przez antyszczepionkowców można podzielić na systemowe, polityczne i naukowe. Systemowe dotyczą bezprawnego ingerowania państwa w sferę władzy rodziców nad dziećmi i skupione są wokół argumentu, iż to do rodziców należą wszelkie decyzje odnośnie zdrowia ich dzieci. Zwolennicy obowiązkowych szczepień wskazują jednak, iż istnienie państwa zaszczepia się na prawnym ograniczeniu wolności jednostek w tzw. interesie publicznym. I tak na przykład zakaz stosowania przemocy wobec dzieci może być również potraktowany jako ingerencja w prawo rodziców do opieki nad dziećmi. Argumenty polityczne dotyczą przekonania antyszczepionkowców o powiązaniu świata polityki zdrowotnej ze światem przemysłu farmaceutycznego, który w ich ujęciu finansuje nie tylko szczepionki, ale i sponsoruje artykuły broniące obowiązkowych szczepień. Osoby spierające się z antyszczepionkowcami wskazują na brak empirycznych uzasadnień takich tez i traktują przedstawione podejście jako przykład wiary w teorie spiskowe. Ostatni typ argumentacji ma charakter naukowy, ponieważ odnosi się do czerpanej z artykułów naukowych wiedzy antyszczepionkowców o tym, że wybrane szczepionki nie tylko nie uodparniają organizmu, ale wręcz czynią go bardziej podatnym na niektóre schorzenia. Argumenty te są odpierane twierdzeniem, iż publikacje takie mają charakter pseudonaukowy, dlatego też nie są publikowane przez prominentne czasopisma naukowe. Bez względu na ocenę argumentacji członków ruchów antyszczepionkowych wydaje się, że ich

działalność wpisuje się w prąd obywatelskiego krytycyzmu względem instytucji państwa oraz przyjętej przez nie biopolityki. Na gruncie zarysowanej refleksji Michela Foucaulta ten szczególnie wycinek polityki zdrowotnej odnoszący się do tworzenia i dystrybucji szczepionek można byłoby potraktować jako jeden z bardziej istotnych elementów biowładzy, której podstawowym celem jest zachowanie zdrowej i zdolnej do reprodukcji populacji.

Wybrane aspekty prawnych uregulowań polskiej polityki wobec szczepień obowiązkowych

Podsumowując najważniejsze informacje dotyczące polityki szczepionkowej w naszym państwie, należy zauważyć, iż w Polsce do szczepień obowiązkowych należą te przeciwko: błoniczy, gruźlicy, inwazyjnym zakażeniom *Haemophilus influenzae* typu b, inwazyjnym zakażeniom *Streptococcus pneumoniae*, krztuścowi, nagminnemu zapaleniu przyusznicy (śwince), odrze, ospie wietrznej, ostremu zapaleniu rogów przednich rdzenia kręgowego (chorobie Heinego-Medina), różyczce, tężcowi, wirusowemu zapaleniu wątroby typu B i wściekliczynie (Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 18 sierpnia 2011 r., Dz.U. 2011 nr 182 poz. 1086 z późn. zm.). Ogłaszany na każdy rok program szczepień obowiązkowych ma na celu zapoznanie rodziców z kalendarzem aktualnych szczepień oraz podstawami prawnymi polityki szczepionkowej. Szczepienia obowiązkowe oraz towarzyszące im szczepienia zalecane są państwową odpowiedzialnością na najbardziej niebezpieczne dla rozwoju dziecka schorzenia i stanowią praktyczną realizację ust. 3 i ust. 4 art. 68 Konstytucji RP, które mówią, kolejno, iż: (...) *Władze publiczne są obowiązane do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej dzieciom, kobietom ciężarnym, osobom niepełnosprawnym i osobom w podeszłym wieku, oraz że: (...) Władze publiczne są obowiązane do zwalczania*

chorób epidemicznych i zapobiegania negatywnym dla zdrowia skutkom degradacji środowiska (Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483). Polityka szczepionkowa jest zatem w pewnym sensie wyrazem biopolitycznej troski „rozumu rządzącego” o zdrowie populacji „urządzonej”, która aby przetrwać musi być zdolna do reprodukcji swoich członków oraz produkcji w znaczeniu ekonomicznym. Jeśli zatem pojawiają się poparte mniej lub bardziej naukowymi uzasadnieniami opinie na temat szkodliwości szczepionek, to ich logiczną społeczną konsekwencją jest powstawanie ruchów, które wyrażają protest wobec politycznej ingerencji w przyrodzone rodzicom prawo do zapewniania opieki dziecku.

Działalność Stowarzyszenia STOP-NOP

Stowarzyszenie STOP-NOP jest jedną z bardziej znanych polskich organizacji wyrażających taki protest. Zrzesza ono osoby przeciwne prowadzonej polityce szczepionkowej w naszym państwie. STOP-NOP zostało utworzone w 2011 r. w Poznaniu jako stowarzyszenie, a większość jej członków stanowią krytyczni wobec przymusu szczepionkowego rodzice, którzy postrzegają go jako bezprawną ingerencję państwa w ich prawo do opieki nad dziećmi. Jego nazwa „STOP-NOP” oznacza sprzeciw rodziców wobec tzw. Niepożądanych Odczynów Poszczepiennych wśród dzieci, czyli powikłań neurologicznych będących rezultatem stosowania przymusowych szczepionek.

Celów działalności STOP-NOP jest kilka, jednak wszystkie można sprowadzić do jednego: ochrona obywatelskich praw i wolności rozumianych jako sfera, w którą państwo nie ingeruje. Zdrowie dzieci jest tą sferą, która ma pozostawać pod wyłączną jurysdykcją rodziców jako postaci centralnych i kluczowych w rozwoju ich pociech. Wszystkie cele wspomniane w Statucie STOP-NOP są de

facto uszczegółowieniem tego głównego celu (Statut z 2 lutego 2011 r. dostępny na stronie internetowej Stowarzyszenia STOP-NOP: <http://stopnop.pl/stowarzyszenie1/3--statut-stowarzyszenia>). Co istotne, w optyce Stowarzyszenia, każdy nowy akt prawny zmieniający do regulacji polityki szczepionkowej ma z założenia negatywne konsekwencje dla podziału kompetencji pomiędzy państwem a rodzicami w aspekcie opieki nad dzieckiem. Bez względu na to, jaka formacja polityczna sprawuje w danym momencie władzę, jej działania są z gruntu traktowane jako bezprawna ingerencja w obywatelskie prawa i wolności. Wszystkie wspomniane formy działalności Stowarzyszenia mają w zamierzeniu krytyczny potencjał względem stanu zachwianej relacji na linii państwo – obywatel.

Stowarzyszenie STOP-NOP wykorzystuje wszelkie legalne możliwości oddziaływania na opinię publiczną w Polsce. Statut Stowarzyszenia wylicza kilkanaście aktywności przezeń podejmowanych. Można je pogrupować w kilka podstawowych typów. Po pierwsze jest to działalność informacyjna i edukacyjna (Statut Stowarzyszenia z 2 lutego 2011 r. dostępny na stronie: <http://www.stopnop.pl/stowarzyszenie1/3--statut-stowarzyszenia>). Wyraża się ona w wyszukiwaniu i publicznym dzieleniu się informacjami pokazującymi „prawdę o szczepionkach”, czyli wskazującymi na definitywny związek pomiędzy szczepieniami dzieci (w szczególności substancjami zawierającymi tiomersal), a ich późniejszymi problemami zdrowotnymi takimi jak autyzm, uszkodzenie systemu odpornościowego oraz schorzenia, przeciwko którym były one zaszczepione (<http://www.stopnop.pl/szczepionki/nop>). Stowarzyszenie publikuje w tym celu na swojej stronie internetowej oraz Facebooku artykuły potwierdzające tezę o szkodliwości szczepionek, argumentując, że odejście od szczepień obowiązkowych o wiele lepiej chroniłoby zdrowie dzieci. Jego członkowie organizują także

różnego typu spotkania, odczyty i konferencje stanowiące odpowiedź na rządowe programy szczepień oraz ich medyczne uzasadnienia. Działalność ta może być interpretowana jako próba protestu przeciwko tym mechanizmom biopolityki, które mają prowadzić do przekształcenia świadomości obywatela tak, aby był on zdolny do ciągłego monitorowania swojego stanu zdrowia. W optyce rządzących rozwiązaniem, które włącza w świadomość obywatela konieczność cyklicznego zgłaszania się na wizyty lekarskie oraz stosowania wszelkich środków ochrony przed wciąż mutującymi odmianami wirusów i bakterii, jest o wiele tańsze i efektywniejsze niż centralne sterowanie jednostkami. Ta przemiana świadomości odbywa się poprzez socjalizację obywateli do wzorca, w którym – w tym wypadku – szczepienia stanowią element dzieciństwa, zostawiający nierzadko ślad na ciele w postaci niewielkiej blizny. Szczepienia obowiązkowe dotyczą dzieci mających kilka tygodni i zwykle przyjmują postać procedur towarzyszących ciągłemu monitorowaniu stanu zdrowia dzieci od ich narodzin. Rodzice, którzy są nierzadko rozemocjonowani faktem rodzicielstwa, są w tych chwilach zbyt nim przejęci, by podważać zasadność obowiązujących przepisów. W ten sposób obywatele nabywają wyuczonych zachowań, które – na poziomie makro – prowadzą do uodpornienia populacji na biologiczne zagrożenia jej zdrowia. Działania informacyjne Stowarzyszenia STOP-NOP mają za zadanie zwrócić uwagę opinii publicznej na ten ciąg praktyk i przełamać swoisty monopol państwa na wiedzę w zakresie szczepień. Do tego aspektu nawiązuje pełna nazwa Stowarzyszenia, czyli Stowarzyszenie Wiedzy o Szczepieniach STOP-NOP. Zadaniem członków Stowarzyszenia jest tworzenie specyficznego „drugiego obiegu” informacji, który poniekąd „wyzwoli” innych rodziców od automatycznego poddawania dzieciom polityce szczepionkowej.

Po drugie, istotną formą działalności Stowarzyszenia jest tworzenie nowych rozwiązań prawnych w zakresie polityki szczepionkowej, przyjmujące formę cyklicznego składania petycji o usunięcie z listy szczepień obowiązkowych kolejnych typów szczepionek, wprowadzenie możliwości stosowania tzw. szczepionek monowalentnych, które mają być mniej szkodliwe dla dzieci, tworzenie systemów monitorujących stan zdrowia dzieci po zastosowaniu szczepień, a także o lepszy dostęp do informacji o szczepieniach (Petycja o podjęcie uchwały i debaty dotyczącej indywidualnego programu szczepień dla dzieci dostępna na stronie głównej: www.stopnop.pl). Jednocześnie Stowarzyszenie prowadzi prawny dialog z Ministerstwem Zdrowia dotyczący wprowadzenia prawa rodziców do świadomej odmowy szczepienia dzieci. Efekty tego dialogu są publikowane na stronie internetowej STOP-NOP. Działania te są zatem skierowane do samych instytucji państwowych, których silna pozycja w zakresie definiowania priorytetów polityki zdrowotnej względem dzieci jest aktywnie kontestowana przez stowarzyszonych rodziców. Działania te można traktować jako próbę stworzenia alternatywnego systemu ochrony zdrowia, który byłby elastyczny i dopasowany do indywidualnych potrzeb dzieci. Członkowie Stowarzyszenia sprzeciwiają się bowiem nie tylko odgórnemu narzucaniu standardów proceduralnych w zakresie szczepionek, ale także traktowaniu wszystkich dzieci w dokładnie ten sam sposób. Wydaje się, że każde biopolityczne działanie ma potencjał ujednocający, ponieważ sama optyka populacyjna zawiera w sobie konieczność dostosowywania rozwiązań politycznych do tego, co członkom populacji jest wspólne, czyli zestawu genów rzutującego na sposób funkcjonowania ludzkiego ciała. W tym sensie, próby tworzenia alternatywnego porządku prawnego uwzględniającego raczej to, co obywateli różni, można

rozpatrywać jako krytykę zasad, na których opiera się biopolityka.

Po trzecie, istotną formą działalności Stowarzyszenia jest pomoc i wsparcie dla rodzin, które w określony sposób ucierpiały w związku z obowiązkową polityką szczepionkową (Statut Stowarzyszenia z 2 lutego 2011 r. <http://www.stopnop.pl/stowarzyszenie1/3--statut-stowarzyszenia>). Pomoc ta wiąże się z udzielaniem wsparcia psychologicznego oraz prawnego takim rodzinom oraz z upublicznianiem informacji o przypadkach osób w ten sposób pokrzywdzonych (Informacja o audycji „Szczepić czy nie szczepić?” na profilu facebookowym Stowarzyszenia: www.facebook.com/stowarzyszeniestopnop). Stowarzyszenie nawiązuje także współpracę z międzynarodowymi organizacjami antyszczepionkowymi, które mają za zadanie zwiększyć wiarygodność Stowarzyszenia i stawianych przez jego członków tez. Ma to również sprawić, że osoby pokrzywdzone publiczną polityką szczepionkową nie będą miały poczucia samotności w starciu z machiną państwową. Ich obecność sprawia także, że Stowarzyszenie występuje jako ważny element w konflikcie interesu indywidualnego i społecznego, stanowiąc swoisty katalizator napięcia i niezadowolonia skierowanego do tych instytucji państwa, które bezpośrednio realizują biopolitykę.

Cechy charakterystyczne obywatelskiego krytycyzmu antyszczepionkowców

Analizując działania oraz komunikaty Stowarzyszenia STOP-NOP można zauważyć, że krytycyzm obywatelski w wydaniu antyszczepionkowców charakteryzuje się następującymi cechami: po pierwsze aspiracjami do głębokiej znajomości medycznych aspektów stosowania szczepionek. Stowarzyszenie posługuje się publikacjami medycznymi oraz

językiem, który wydaje się niezwykle specjalistyczny. Dzięki niemu jego członkowie mogą faktycznie próbować odgrywać rolę alternatywnego eksperta w sprawie szczepionek, który w odróżnieniu od lekarzy biorących udział w działaniach biowładzy, kieruje się przede wszystkim wartościami takimi jak dobro rodziny oraz wolność wyboru. Mimo faktu, iż większość rodziców czerpie swoją wiedzę na temat szczepionek z konsultacji z lekarzem podstawowej opieki zdrowotnej oraz z Internetu (Rogalska et al. 2010), Stowarzyszenie buduje własną wizję porządku publicznego, w którym podmiotowa rola rodziców w decydowaniu o zdrowiu swoich dzieci jest swoistym „buforem bezpieczeństwa” w starciu z instytucjami państwowymi (Jolley, Douglas, 2014). Po drugie, istotną cechą krytycyzmu antyszczepionkowców jest nakierowanie na zmianę świadomości społecznej poprzez pokazywanie, że „można inaczej”, tzn. można sobie pozwolić na nieszczepienie dziecka, jeśli istnieje podejrzenie, że publiczna opieka zdrowotna nie służy jego interesom (Kata, 2010, pp. 1709–1712). W tym sensie antyszczepionkocy odgrywają rolę nieposłusznym obywateli, którzy nie tak łatwo poddają się „publicznej dezinformacji” i są zdolni do samodzielnego myślenia. Nie chcą być przedmiotem biopolityki, a wolą być podmiotem zindywidualizowanej opieki zdrowotnej biorącej pod uwagę zróżnicowane uwarunkowania zdrowotne dzieci. Po trzecie, w działalności Stowarzyszenia istnieje pewien antysystemowy, aczkolwiek nie destrukcyjny potencjał, ponieważ kontestuje ono uznane i stosowane do tej pory z powodzeniem praktyki zdrowotne państwa i w jej miejsce postuluje nowe, konstruktywne rozwiązania, które w dalszej konsekwencji doprowadzą do oddalenia się państwa ze sfery wyłącznej kompetencji rodziny. Retoryka Stowarzyszenia oparta na formie „my, rodzice” dodatkowo wzmacnia poczucie wspólnotowości wśród

wszystkich tych, dla których swoboda wyboru stanowi imperatyw w konflikcie z biopolitycznym „urządzeniem”.

Podsumowując, należy uznać, że działalność Stowarzyszenia STOP-NOP wpisuje się w nurt krytycyzmu obywatelskiego, ponieważ tak jak inne typy politycznej kontestacji jest przeciwny obecnemu stanowi stosunków państwo – obywatel, charakteryzujących się – w ujęciu ich członków – nierówną dystrybucją praw i obowiązków. Jego członkowie jako przyczynę podejmowanych przez siebie działań wskazują nieprzejrzystość państwowych mechanizmów decyzyjnych względem wyboru zestawu szczepień obowiązkowych. Na gruncie tej optyki, pragną oni przeniesienia ośrodka decyzyjnego ze sfery publicznej w sferę prywatną. W tym sensie, polscy antyszczepionkowie poprzez swój sprzeciw wobec idei szczepień obowiązkowych wyrażają pośrednio weto wobec państwowej kompetencji w zakresie polityki zdrowotnej. Wydaje się zatem, że działalność Stowarzyszenia ma w sobie pewien potencjał ruchu antysystemowego, którego istnienie może świadczyć o braku zaufania wobec przejawów istnienia państwa. Stowarzyszenie jest inspirującym przykładem specyficznego – mniej oczywistego – pola krytyki działania państwa, ponieważ w swojej formie antysystemowej kontestacji umiejętnie wykorzystuje działania prawne i językowe wiążące wysoko specjalistyczną wiedzę medyczną oraz element emocjonalny, wyrażający poczucie niezadowolenia z państwowego monopolu na definiowanie strategii oraz środków realizacji podstawowych kierunków polityki zdrowotnej, w tym przede wszystkim tych odnoszących się do tak newralgicznej sfery jaką jest życie i zdrowie dzieci. 👁

Marta Hoffmann – doktorantka II roku w Zakładzie Teorii Polityki i Państwa w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ. Tytuły magistra uzyskała

z zakresu stosunków międzynarodowych i kulturoznawstwa międzynarodowego. Jej zainteresowania naukowe oscylują wokół teorii stosunków międzynarodowych, relacji pomiędzy polityką a medycyną, procesów medykacyjnych na świecie oraz roli jaką spełnia w tym zakresie Światowa Organizacja Zdrowia.

Afiliacja:

Zakład Teorii Polityki i Państwa Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie
ul. Jabłonowskich 5, 31-114 Kraków
e-mail: marta1990.hoffmann@uj.edu.pl

Bibliografia

- Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r.*, Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 18 sierpnia 2011 r. w sprawie obowiązkowych szczepień ochronnych*, Dz.U. 2011 nr 182 poz. 1086 z późn. zm.
- Statut Stowarzyszenia z 2 lutego 2011 r.* dostępny na stronie: <http://www.stopnop.pl/stowarzyszenie1/3-statut-stowarzyszenia> [dostęp: 25.07.2017 r.]
- Beck, A. (1960). Issues in the anti-vaccination movement in England, *Medical History*, vol. 4, no. 4.
- Burgess, D.C. et al. (2006). The MMR vaccination and autism controversy in United Kingdom 1998–2005: Inevitable community outrage or a failure of risk communication?, *Vaccine*, vol. 24.
- Conrad, P. (1992). Medicalization and Social Control, *Annual Review of Sociology*, vol. 18.
- Foucault, M. (2010). *Bezpieczeństwo, terytorium, populacja*, przeł. M. Herer. Warszawa.
- Foucault, M. (2011). *Narodziny biopolityki*, przeł. M. Herer. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Foucault, M. (1999). *Narodziny kliniki*, przeł. P. Pieniążek. Warszawa.
- Foucault, M. (2012). *Rządzenie żywymi*, przeł. M. Herer. Warszawa.
- Jolley, D., Douglas K.M. (2014). The Effects of Anti-Vaccine Conspiracy Theories on

Vaccination Intentions, *PLoS*, vol. 9, no. 2.

- Kata, A. (2010). A postmodern Pandora's box: Anti-vaccination misinformation on the Internet, *Vaccine*, vol. 28.
- Marchewka, A., Majewska A., Młynarczyk G. (2015). Działalność ruchu antyszczepionkowego, rola środków masowego komunikowania oraz wpływ poglądów religijnych na postawę wobec szczepień ochronnych, *Post Microbiology*, vol. 54, no. 2.
- Poland, G.A., Jacobson, R.M. (2001). Understanding those who do not understand: a brief review of the anti-vaccine movement, *Vaccine*, vol. 19.
- Rogalska, J. et al. (2010). Źródła informacji oraz wiedza rodziców na temat szczepień ochronnych w Polsce, *Przegląd Epidemiologiczny*, vol. 64.
- Sztompka, P. (2007). *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Salmon, D.A et al. (2006). Compulsory vaccination and conscientious or philosophical exemptions: past, present, and future, *Lancet*, vol. 367.
- Wakefield, A. et al. (1998). Ileal-lymphoid-nodular hyperplasia, non-specific colitis, and pervasive developmental disorder in children, *Lancet*, vol. 351.
- Wolfe, R.M., Sharp, L. (2002). Antivaccinationists past and present, *British Medical Journal*, vol. 325.
- www.stopnop.pl
www.facebook.com/stowarzyszeniestopnop
www.who.int

Anti-vaccinal – Antisystem Movements? Critical Activity of the Polish Association of Vaccination Knowledge STOP-NOP

Abstract

The main aim of the article below is to follow activity of the Association STOP-NOP, which is focused on the elimination of vaccines from Polish health policy and is a protest against biopolitical competences of the state. The Association does not oppose a specific government – rather, is a broad social resistance against teleological fundament of every democratic country which is maintaining health population. Anti-vaccinal movements opt for the so called „right to choice”, that is, preserving parents’ – instead of public – responsibility to protect the health of their children. They also propose activities focused on making parents the main subject of health policy towards children’s health. In this sense, the Association tries – in consequence – to change relations between a citizen and the state.

Keywords:

vaccinal policy, biopolitics, citizen's criticism, anti-vaccinal movements.